

14806:1-8.

ACC. N:R M.

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Clava Andersson, Lunnarp*
Härad: *Ingelstad* Berättare: *Gustaf Malmström, "*
Socken: *Kverrestad* Berättarens yrke: *f. d. lantbr.*
Uppteckningsår: *1959* Född år *1880* i *Kverrestad*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

I meden. s. 1-8.

LuF 109

avskrift av tidn. art.; bif. M. 14806.

ACC. N:R M. ....

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Folkminnen Om smeder och smedjor i Österlenbyar.

Våra dagars äldre människor har under sin livstid fått bevittna en så
revultionerande framgång i den tekniska utvecklingen att ett sådant
framsteg under så kort tid aldrig tidigare förekommit, det är intressant
sant att höra dem berätta om förhållanden i deras uppväxtår. Vid en så-
dan berättarkväll kom samtalet att röra sig om gamla tiders hantverk
speciellt ett av de hårdare och tyngre, (smidesyrket) smidesarbetet. En
Åttioåring från Lunnarp berättade om sin fars hårda arbete som smed-
säll och de första slitsamma åren som mästare. Att vara läropojke var
ingen sinekur. Han skulle stiga upp i ottan vara första man på sin plats
i smedjan och tända elden i ässjan. Han fick dra bälgen och hantera stor-
släggan. Efter 3 år var han gesäll och fick plats på Tynboholm. Arbetet
började klockan 4 på morgonen och höll på till sena kvällen. I lön hade
han 1 kr. i veckan. Från 4 till 7 på morgonen skulle han hinna brodda
20 hästar, vintertid. Gårdssmeden hade rättighet från godsägaren att ä-
ven sko böndernas hästar. När gesällen en morgon höll på att sko ett par
sådana, infann sig Inspektoren med några av godsets hästar. "Kan jag
vänta med dem tills dessa jag håller på med blir färdiga." "Det går väl
an," sa Inspektoren, o gick hem till gården, -- Var har du hästarna som
skulle skos?" -- frågade godsägaren. När Inspektoren berättade hur det för-
höll sig, gick godsägaren efter en stor knölpåk och in i smedjan för att
ge gesällen stryk. "Är det du som kommenderar här?" -- sade han, och lyfte
kärpen till slag. "Slå inte!" svarade gesällen, som var en modig gosse,
för då begagnar jag hammaren," -- Han fick inte stryk, men kastade sin hamma-
ren över smedjetaket och lämnade den platsen. Nästa anställning blev Ons-
lunda och där steg lönen till 1:50 i veckan. En dag råkade han ut för en
olycka och fick en glödska i ögat, och måste gå till fots för att söka
läkare Simrishamn. På den tiden fanns ingen läkare i Tommelilla. På sin
väg genom Lunnarps by var en folksamling vid en gammal smedja. Det var
auktion, smedjan skulle säljas. Den såg inte mycket ut. Ingen köpare an-
mälde sig. En av byns storbönder beklagade att ingen spekulant fanns, och
att byn nu skulle mista en så oumbärlig hantverkare, som en smed. "----
Jag är smed svarade gesällen, "--men jag har inga pengar att smedja för,
--Om du lovar sköta dig väl, ropar jag in den till dig" --sa bonden, "--
och efter hand kan du betala av skulden till mig." -- Detta var ett fint
erbjudande som glatt accepterades. Smedjan kostade med inventarier -- fotrs.

etthundra kronor. Gesällen glömde det dåliga ögat, vandrade vidare de två milen till Sandby i Borrbý, där hans fästmo bodde och meddelade den glada nyheten, att nu var han smedmästare. Detta hände omkring år 1865. --- Arbete och åter arbete väntade det unga smedmästareparet. --- Men arbeta kunde de båda två, och han en skicklig smedmästare som kunde ta den onda dagen med den ~~nya~~ goda, och lät sig aldrig nedslås av motgångar. Snart var de 166:kr. återgäldade. Mäster var uppfinningsrik och företagsam. Han gjorde den första fjädervagnen som tillverkades i den församlingen. Det var förstas ingen församlingsbo som bestod sig med en sådan lyxsak. Vagnen gick till beställare på Bornholm, och lastades på båt i Ystad. Han var också först med att tillverka skovlar och spadur av järn. Tidigare fanns endast trädredskap med egg av järn. Hans kunder fick i nyårgåva, när nyårsräkningar betalades, en förskärkniv, en s.k. Holländare, skarp och fin och gjord i smedjan. En storbeställning fick mäster när Malmö--Simrishamns järnväg byggdes. Han levererade alla stenborr som gick åt till detta stora arbete. En annan storbeställning som låtit yala om sig gick till en sockerfabrik. Den utgjordes av 150 stycken sockeryxor tillverkade på ett speciellt sätt med egg på ena ändan och rafflad klubba på motsatta sidan. Tidigare hade sockerbruket köpt den från fabrik för 4 kr. pr. styck, men för mannen, "-våra dagars inköpschef, hade fått order att pressa priset. Nu tillverkade smedmästaren i Lunnarp dessa verktyg för 3:75 pr. st. Största brådskan rådde givetvis i smedjan på våren och sommaren. Men på vintern låg man hekler inte på latsidan. Då gjordes hästskor, spik, broddar, harvar, plogknar vagnsbeslag m.m. Vid denna årtid samlades också ofta byns mannar i smedjan för att diskutera aktuella händelser. Då kunde det hända att man försökte sig på smedens yrke. Man tävlade om att på kortaste tiden göra ett visst antal spikar. Priset utgjordes av en gök"- (det vill säga kaffe och ett glas brännvin). --Från en ringa början hade smedmästaren genom träget arbete skapat sig en god ställning och år 1882 byggde han en ny smedja, som under årens lopp moderniserades, och drivs nu med stor mekanisk utrustning. Den är fortfarande kvar i slakten. --I början av 1900-talet insåg en del hysmeder fördelen av att specialisera sig. En smedmästare i en Österlenby forts.

forts.

hade till specialite Vicktorievagnar. ifrågavarande smedja var stor med många anställda i-4-5 gesäller och lika många läropojkar. Arbetstiden hade nu förkortats till 12 timmar, men lönen var fortfarande mager. Läropojken hade 40 kr: första året, 60 kr. andra, och etthundra tredje året. Därpå var han gesäll. Järnet köpte smedmästaren från Ystad och Simrishamn. En lantbr. körde hästskjuts dit för smeden. Berättaren, som då var läropojke i denna smedja, minns från en sådan färd till Ystad att järnhandlaren hade en stor vintunna i en lagerlokal. Vid tunnan stod ett par vinglas. Tunnan hade en kran av träd. Här fick kunderna själv tappa vin, och dricka efter behag. Blev det för många promille generade inte detta. Hästarna hittade själv hem. Ett plus framför nutidens, åkdon bilarna. Det ansågs för god start om en nyetablerad smedm, fick beställning på 2 vicktoriavagnar. En sådan vagn var ett förnämligt och dyrt åkdon, som endast storbönderna hade råd med. I övrigt måste man på den tiden spara. Bönderna tog ofta gammalt järnskrot med sig till smedjan för att få gjort olika småredskap, "---Såväl mästare som gesäller kunde uppnå stor skicklighet inom olika grenar inom sitt yrke. Och hade någon gjort en uppfinning lärde han inte gärna ut till kolleger. En vandrande gesäll besökte en gång en smedja och frågade om lov att göra en kniv. Att göra fina eggvärktyg var en svår konst som inte alla smeder behärskade. Härdningen av stålet var ett precisionsarbete. Mäster i smedjan hade ingen vana häri, men emotsåg nu ett tillfälle lära detta. Men av detta blev intet."---Han nödgades lämna smedjan för en stund och just då pssade gesällen på att härda kniven. En smedm. i Kverrestad som verkade i slutet av 1800-talet uppfann en sinnrik låskonstruktion till kassaskåp. Och från den smedjan har åtskilliga skåp funnit vägen till olika ägare. Han kunde också göra konstnärliga dörrbeslag, och levererade sådana bl. a. till Ö. Herrestads kyrka.--Det berättas om en smedm. att han hade ett särskilt "morsesystem". För att göra sin röst hörd i smedjans intensiva buller knackade han med sin hammare i viss takt på ambulten. Genom dessa signaler, som gesäller och läropojkar fick lära sig att tyda--"kunde mäster leda arbetet. (Inom parentes vill jag anteckna att dessa signaler begagnats i alla smedjer jag arbetat och inte

forts.

forts.
minst i min egen verkstad i över 40-år.) Man brukade också smida in"-
det nya året. Med hammaren slog han tretakt på en järnbit, så det lät som
klockklang. (Men skulle man få dylik klang, satte man in kork under ambolten
för isolera ambolten från amboltsbocken? Antecknad till av under-
tecknad.) Klockan 12 på natten började ringningen och höll på en halv-
timme."--Det har också berättats en del historier från livet i de gam-
la smedjorna. På den tiden hade de anställda mat och logi hos smedm.-
En smedm. hade blivit begåvad med en hustru som var ytterst snål, och
fodrade mycket arbete av de anställda. De fick inte morgonkaffe förrän
de smidit så mycket att amboltarna voro varma. För att kontrollera det-
ta gick gumman varje morgon ut i smedjan, lyfte så omärkligt som möjligt
på sin tjocka verkenskjol, under vilken åtskilliga underkjolar dolde sig
satte sig på ambolten och låtsades prata med med pojkarna. På så sätt
trodde hon sig omärkligt kunna kontrollera om ambolten var varma. Men
pojkarna genomskådade henne. En spjuveraktig och orädd gesäll föresatte
sig att vänja gumman av med den ovanan. En morgon lade han ambolten in
i glöderna på ässjan, satte den tillbaka på sin plats. Gumman kom ut i
smedjan och gjorde sin vanliga manöver. Hon blev merän varm, och efter
den dagen gjorde hon inte om försöket."--Smederna anlätades ibland som
tandläkare när det gällde att dra ut en tand. Det gick till så att sme-
den placerade en ståltrådskrampa om tanden, och den långa trådändan
fästes i ambolten. Så tog han ett glödgad järn sprang mot"-patienten"
med detta. Denne blev så förskräckt att han med ett ryck tog några steg
bakåt och tanden"-gick upp".

Undertecknad C.A.